

## عوامل غیراقتصادی مؤثر بر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی در استان خوزستان

عبدالعظیم آجیلی، محمد جعفر بهتاش و میترا دانایی<sup>۱</sup>

### چکیده

این پژوهش به بررسی عوامل غیر اقتصادی مؤثر بر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی استان خوزستان پرداخته که به شیوه تحقیق توصیفی به روش پیمایش انجام شده است. جامعه آماری آن شامل مجریانی است که در قالب طرح مذکور با اداره منابع طبیعی استان خوزستان قرارداد منعقد نموده اند. در راستای انتخاب جامعه مورد نظر، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده گردید. تعداد ۱۴۹ نفر از مجریان انتخاب، و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمارهای توصیفی - تحلیلی انجام گرفت. به منظور تعیین عوامل مؤثر بر میزان رضایت مجریان از مشارکت در این پژوهش از رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام استفاده و در نهایت بر اساس یافته‌های تحقیق پیشنهادهایی ارائه گردید.

واژه‌های کلیدی: رضایت از مشارکت، طرح‌های بیابانزدایی، خوزستان.

۱ - به ترتیب استادیار، مربی و دانش آموخته رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین، خوزستان

[mitradanaee@yahoo.com](mailto:mitradanaee@yahoo.com)

## مقدمه

از مجموع ۱۳۵ میلیون کیلومتر مربع سطح خشکی دنیا، حدود یک سوم آن از نظر آب و هوایی در شرایط خشک به سر می‌برند که روی هم رفته مساحتی بالغ بر ۴۵ میلیون کیلومتر مربع را شامل می‌شوند (گروه گزارش، ۱۳۷۱). ایران با متوسط بارندگی ۲۵۰ میلیمتر در سال، از یک سوم متوسط بارندگی دنیا (۷۵۰ میلیمتر) برخوردار است. با چنین وضعیتی بیش از ۸۰ درصد مناطق کشور در زمره مناطق خشک و نیمه خشک محسوب می‌گردند (جاریانی، ۱۳۸۲). از طرف دیگر وسعت مناطق بیابانی و نیمه بیابانی ایران را حدود ۲۴ میلیون هکتار، تپه‌های شنی را ۳/۴ میلیون هکتار و اراضی نمکی و شوره زار را ۷ میلیون هکتار برآورد کرده‌اند (اردکانی، ۱۳۸۳) و متأسفانه سالانه یک درصد از اراضی کشور به سمت بیابانی شدن پیش می‌رود (گنجی، ۱۳۸۲).

در حوزه محیط زیست برای توصیف فرایندهایی نظیر فرسایش آبی، فرسایش بادی و شوری‌زایی که سبب کاهش کارایی سرزمین شوند از واژه بیابان‌زایی (Desertification) استفاده می‌شود (درویش، ۱۳۸۲). بنابراین بیابان‌زایی پدیده‌ای است مختص مناطق خشک، نیمه‌خشک و خشک نیمه‌مرطوب که در نتیجه عوامل مختلفی از جمله تغییرات آب و هوایی و فعالیت‌های انسانی حاصل می‌شود (Agenda21, 2004). فعالیت‌های انسانی از عوامل مهم در تخریب منابع طبیعی و گسترش بیابان‌ها معرفی شده‌اند. انسان از طریق اعمال چرای مفرط، بوته‌زنی و بوته‌کشی، آبیاری غلط، عدم استفاده بهینه از قابلیت اراضی، تبدیل بی‌رویه اراضی مرتعی به دیم‌زار و... مجموعاً شرایطی را فراهم می‌آورد که در نهایت منجر به کاهش تولید بیولوژیک و گسترش اراضی بیابانی و کویری می‌شود (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، ۱۳۷۵).

مشارکت در توسعه به عنوان فرایندی است که دخالت فعال و برابر همه بهره‌برداران را در تنظیم خط مشی‌ها و استراتژی‌های توسعه، برنامه ریزی، اجرا، نظارت و ارزشیابی فعالیت‌ها را در بر می‌گیرد (FAO, 2004). بعضی از اهداف متعارف و منافع مورد انتظار از مشارکت در

توسعه، بهبود کارایی، بهره‌وری، پایداری و شمولیت پروژه‌ها و برنامه‌ها و افزایش ظرفیت، اعتماد به نفس و توانمندی بهره‌برداران می‌باشد (Karl, 2000). مشارکت عمومی در مبارزه با بیابان‌زایی اصولاً یک امر اجتماعی است که بر اساس ویژگی‌های کلی یک ملت از قبیل: تاریخ، توسعه اقتصادی، شرایط طبیعی، فرهنگ، سنت، قوانین و سایر عوامل شکل می‌گیرد (Golubev, 2001). نقش و تاثیر عامل انسانی در بیابان‌زایی و پیامدهای حاصل از آن، گویای اهمیت مشارکت مردم به خصوص مردم محلی (بهره‌برداران) در جهت کنترل بیابان‌زایی می‌باشد و این امر نیاز به داشتن کنترل و مسئولیت بیشتر مردم محلی بر منابع خود، مشارکت و تاثیرگذاری آنها در فرایندهای تصمیم‌گیری و توانایی سازماندهی خود از طریق نهادهای محلی را بیشتر آشکار می‌سازد؛ که همه این موارد زمینه‌سازی مشارکت این افراد را در برنامه ریزی، مدیریت و اجرای پروژه‌های بیابان‌زایی نشان می‌دهد.

سوابق بیابان‌زایی در سطح جهان به دهه ۶۰ میلادی برمی‌گردد. به دنبال قحطی شدید و گسترده در آفریقا موضوع بیابان‌زایی به عنوان یکی از معضلات جهانی در مجمع عمومی سازمان ملل مطرح شده و این امر منجر به شکل‌گیری کنوانسیون «مبارزه با بیابان‌زایی» در سال ۱۹۹۴ (۱۳۷۳) گردید. در این کنوانسیون از کشورهای تحت تاثیر خواسته شد تا با تدوین برنامه‌ای بلند مدت به نام «برنامه اقدام ملی مبارزه با بیابان‌زایی» عوامل مؤثر در بیابان‌زایی را شناسایی و روشها و معیارهای مقابله با آن را مناسب با شرایط اجتماعی و اقتصادی خود مشخص نمایند. در تدوین و اجرای این برنامه، مشارکت‌های مردمی مورد تاکید قرار گرفته است (خلدبرین، ۱۳۸۰).

ایران نیز از جمله کشورهایی است که تحت تاثیر پدیده بیابان‌زایی قرار دارد؛ اما شدت بیابان‌زایی در همه نقاط ایران یکسان نمی‌باشد. بطوری که برخی از استان‌ها از جمله خوزستان به دلیل داشتن شرایط آب و هوایی خاص، بیشتر تحت تاثیر این پدیده قرار دارند. برای مثال ۱/۲ میلیون هکتار از مساحت این استان را عرصه‌های بیابانی تشکیل می‌دهد که نزدیک به ۳۵۰ هزار هکتار آن شن‌زار

کشاورزی، ارتباط با ماموران ترویج و تجربه در تولید گاو گوشتی ارتباطی با رضامندی دامداران نداشت (Thongkhumdee, 1998).

در مطالعه‌ای که توسط ویتایاگون در مورد "سطح رضامندی زارعین تولیدکننده شیر از برنامه‌های ترویجی تولید شیر" انجام شد. سطح رضامندی زارعین تولیدکننده شیر که از برنامه‌های ترویجی تولیدی شیر برخوردارند، بالا بود. هر چند سطح رضامندی زارعین تولیدکننده شیر نسبت به ثبت رکورد مزرعه متوسط بود. اکثر زارعین حساب‌های مزرعه را نگه نمی‌داشتند، زیرا وقتی برای اینکار نداشتند. هرچند که فهمیده‌اند این کار بسیار مفید است. آزمون فرضیه‌ها نشان داد اطلاعات دامی به طور معنی‌داری مرتبط است با رضامندی زارعین از ترویج تولید شیر چون زارعین در مورد پیشرفت‌های تکنولوژی مطالب زیادی را یاد می‌گیرند و بنابراین آنها خواهان این هستند که تولیداتشان از کیفیت بالایی برخوردار باشد. رسانه‌های انبوهی باید اخبارشان را برای کشاورزان در همه زمان‌ها و همه جا گسترش دهند. همچنین باید ملاقات منظمی از سوی ماموران ترویجی صورت گیرد تا رضایت بالاتری در آنها حاصل شود (Wittayagone, 1999).

در مطالعه‌ای که توسط لویس و بلک برن بر روی رضایت کشاورزان از ارتباط با اداره ترویج منطقه صورت گرفت، نشان داد که میزان کیفیت خدمات ارائه شده توسط اداره ترویج منطقه در سطح نسبتاً خوبی قرار دارد. همچنین، ارتباط مثبتی بین رضامندی کشاورزان و کثرت تماس آنان با اداره ترویج منطقه وجود داشت. به عبارت دیگر سطح رضایت کشاورزانی که به طور منظم از خدمات اداره ترویج استفاده می‌کردند، بیشتر از کشاورزانی بود که به طور نامنظم از خدمات مورد نظر بهره می‌جستند. از سوی دیگر، کشاورزان مسن تر بیشتر از کشاورزان جوان از عملکرد اداره ترویج راضی بودند (Lavis and Blackburn, 1999).

نتایج حاصل از تحقیق یزدان پناه (۱۳۸۳) در مورد سازه‌های موثر بر افزایش رضامندی کشاورزان بیمه‌گزار استان فارس نشان داد رضامندی کشاورزان از عملکرد بیمه محصولات کشاورزی در حد متوسطی می‌باشد و

و تپه‌های شنی فعال می‌باشد. این عرصه‌های شنی هر ساله خسارات فراوانی را به اراضی کشاورزی، جاده‌های ارتباطی خطوط راه‌آهن، تأسیسات نفتی و مؤسسات دامپروری و صنعتی استان وارد می‌نماید (اداره کل منابع طبیعی استان خوزستان، ۱۳۷۸). به همین دلیل مطالعه و بررسی جهت تثبیت شن‌های روان برای اولین مرتبه در سال ۱۳۳۸ در منطقه الباجی اهواز آغاز گردید. پس از آن، به دلیل وسعت شنزارها و روند رو به رشد آنها، همچنین، محدودیت اعتبارات و امکانات دولتی در احیاء این اراضی، مهار حرکت شن‌های روان با استفاده از نیروهای مردمی و اقشار مختلف مردم از سال ۱۳۶۵ در استان خوزستان آغاز گردیده است (Ministry of Jihad-e-Agriculture, 1997).

یکی از مهمترین عوامل تاثیرگذار بر ادامه روند مشارکت مردم و نیروهای محلی در طرح‌ها و پروژه‌ها، میزان رضایت آنان از مشارکت در طرح یا پروژه مورد نظر می‌باشد، که عمدتاً با متغیرهای اقتصادی و غیراقتصادی سنجیده می‌شود. در زیر به برخی از تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده در زمینه رضامندی و عوامل موثر بر آن اشاره می‌گردد.

در مطالعه‌ای که توسط صدیقی بر روی ۲۰۰۰ برنجکار شمال ایران در مورد رضایتمندی آنها در ایجاد تعاونی‌های تولیدی انجام شد؛ متغیر سن رابطه منفی با رضایتمندی کشاورزان داشت (Sadighi, 2003). بنابراین سن، می‌تواند عاملی بر رضامندی افراد باشد.

در مطالعه‌ای که توسط تنگومد در مورد رضامندی دامداران نسبت به برنامه‌های ترویجی تولید گاو گوشتی و تعاونی‌های تولید گوشتی انجام شد؛ سطح رضامندی دامداران نسبت به برنامه‌های ترویجی تولید گاو گوشتی بسیار بالا بود. اما سطح رضامندی آنها از مزایای تعاونی‌ها بسیار پایین بود. فرضیه‌های مورد آزمون نشان می‌دهند که نگرش زارعین نسبت به تولید گاو گوشتی و نسبت به ماموران به طور معنی‌داری با سطح رضامندی آنها در تولید گاو گوشتی مرتبط بود. همچنین سن، سطح تحصیلات، اندازه مزرعه، درآمد خانوار، وام یا منبع وام، تعداد گاوهای گوشتی، نیروی کار مزرعه، اطلاعات

نتایج حاصل از تحقیق سعدی (۱۳۸۲)، با عنوان «نظام ترویج بیابان‌زدایی در استان مرکزی» نشان داد بین میزان ارتباط بهره‌بردار با مروج و مشارکت‌پذیری بهره‌برداران در طرح‌های بیابان‌زدایی، ارتباط معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین میزان رضامندی کارشناسان، سابقه کار، علاقه به علوم ترویجی، شرکت در همایش‌ها و جلسات ترویجی و متغیر وابسته میزان قابلیت ترویجی، ارتباط معنی‌دار و مثبتی وجود دارد.

نتایج حاصل از تحقیق شهیدی (۱۳۷۷)، با عنوان «بررسی برخی عوامل مؤثر بر مشارکت در پروژه‌های آبیاری تحت فشار از نظر کشاورزان»، نشان داد بین متغیر وابسته مشارکت و متغیرهای مستقل: سن، دسترسی به فرصت‌های ترویجی، ارتباط با رسانه‌های جمعی و پایگاه اجتماعی رابطه وجود دارد.

مطالعه ملک محمدی و شاعری (۱۳۸۱)، در زمینه «عوامل اجرایی و ترویجی مؤثر در پذیرش ساماندهی خروج دام از جنگل» نشان داد، ۶۳ درصد از افرادی که طرح را پذیرفتند در سطح متوسط و زیاد با مروجان طرح تماس داشتند.

در مطالعه متولی (۱۳۸۱)، بین سواد و مشارکت نیروی انسانی (یدی) رابطه مثبت و معنی‌داری وجود نداشت، به عبارت دیگر مشارکت یدی روستاییان مستقل از سواد آنها بوده است. اما رابطه مثبت و معنی‌داری بین سن روستاییان و میزان مشارکت آنها در طرح‌های بیابان‌زدایی وجود داشته است. مطالعه عابدینی (۱۳۸۰)، بر روی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت دامداران، رابطه معنی‌دار و معکوس را بین سن و سواد دامداران نشان داد. به عبارت دیگر هر چه سن دامداران افزایش می‌یافت، میزان تحصیلات آنها کاهش پیدا می‌کرد.

طالب (۱۳۷۹)، رسانه‌های گروهی و وسایل ارتباط جمعی را از عوامل مؤثر در ایجاد انگیزه مشارکت می‌داند. در همین رابطه، بساطی (۱۳۷۸) معتقد است که رادیو می‌تواند به عنوان یک ابزار آموزشی در طرح‌های مشارکت مردمی مورد استفاده قرار گیرد. نوروزی (۱۳۷۳) تلویزیون را به عنوان رسانه صوتی \_ تصویری عنوان کرده است که

میزان رضایت از متغیر کیفیت خدمات دریافتی نیز در حد پایینی بود. همچنین جهت پیش بینی عوامل مؤثر بر رضامندی از معادله رگرسیون استفاده گردید که متغیرهای کیفیت خدمات دریافتی، ارزش دریافتی، نگرش نسبت به بیمه محصولات کشاورزی، فاصله بانک تا بیمه‌گزار و تعداد وام دریافتی قادر به پیش بینی ۵۵/۷٪ از تغییرات متغیر رضامندی بودند.

نتایج حاصل از تحقیق برایان و گلن بر روی عملکرد مروجین و رضایت مشتری‌ها، نشان دهنده وجود رابطه آماری بین رضایت مشتری‌ها و تجربه مروجین بود. همین‌طور یافته‌ها نشان داد که تحصیلات پاسخگویان و سن آنان رابطه معنی‌داری با رضایت دارد. به طوری که با افزایش سطح تحصیلات رسمی و سن پاسخگویان، میزان رضایت آنان نیز بیشتر می‌شد ( Bryan and Glenn, 2004).

مطالعه رادهاکریشنا در خصوص رضایت ارباب رجوع از کیفیت برنامه‌های ترویجی، میزان رضایت بالایی را از این برنامه‌ها به دلیل به روز بودن اطلاعات ارائه شده، فهم آسان و مفید بودن مطالب نشان داد ( Radhakrishna, 2002).

نتایج حاصل از تحقیق متولی (۱۳۸۱)، با عنوان «عوامل مؤثر بر جلب مشارکت روستاییان در امر بیابان‌زدایی استان سمنان» نشان داد مشارکت روستاییان در بیابان‌زدایی معلول عوامل اجتماعی، اقتصادی، فنی و ترویجی مانند نقش رهبران محلی در جلب مشارکت سایر روستاییان و عواملی نظیر درآمد، شغل، میزان شرکت در کلاس‌های ترویجی و میزان تماس مروجان با بهره‌برداران بوده است.

عابدینی (۱۳۸۰)، در «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت دامداران در طرح‌های مرتع‌داری منطقه دماوند»، سه فرضیه انگیزش، پایگاه اجتماعی و رفتارهای عقلانی را مطرح کرده و نشان داد بین متغیرهای تعداد دفعات تماس با کارشناسان، دفعات شرکت در کلاس‌های ترویجی و میزان آگاهی و اطلاعات مرتعداران با متغیر رفتار عقلانی رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد.

علاوه بر افزایش عمق یادگیری، بر رفتار، عقاید و افکار در مطالعه‌ای که توسط رنه کمپ در مورد رضایت ارباب رجوع از خدمات ترویج کنتاکی صورت گرفت؛ مشارکت کنندگان پیشنهاد دادند ترویج استفاده از روزنامه، تلویزیون و رادیو را به منظور افزایش آگاهی از خدمات ترویج کنتاکی گسترش دهد (Rennekamp, 2001).

خلدبرین (۱۳۸۲)، بیان می‌کند اطلاع رسانی و آموزش بهره‌برداران باعث افزایش آگاهی و در نهایت افزایش مشارکت آنها می‌شود. میرجلیلی (۱۳۷۶) نیز معتقد است انسان‌های آموزش دیده، برخوردی آگاهانه با محیط پیرامون خود دارند و چنین برخوردی باعث افزایش بهره‌وری به ویژه در بخش منابع طبیعی می‌شود. از مطالب فوق چنین بر می‌آید تنها عوامل اقتصادی، انگیزه و محرک اصلی در مشارکت نمی‌باشد و متغیرهای مختلفی، غیر از متغیرهای اقتصادی می‌توانند در افزایش و یا کاهش رضایت بهره‌برداران از مشارکت مؤثر باشد. با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت چهار متغیر میزان کیفیت اطلاعات و خدمات کارشناسان و ناظرین، کیفیت رسانه‌های جمعی (رادیو و تلویزیون) و کیفیت جلسات

بینندگان نیز تاثیر می‌گذارد.

آموزشی - توجیهی در خصوص بیابانزدایی و ویژگی‌های شخصیتی (سن و سواد) مجریان بر میزان رضامندی آنها موثر است که در نگاره ۱ نشان داده شده‌اند.

بنابراین این تحقیق به منظور بررسی عوامل غیراقتصادی موثر بر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی در استان خوزستان و به منظور دستیابی به اهداف زیر انجام پذیرفته است.

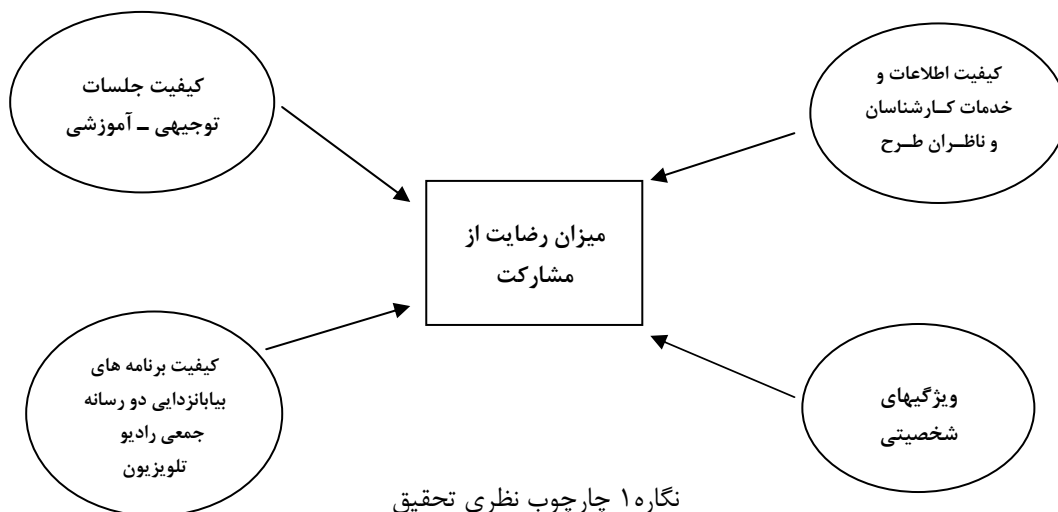
۱- تعیین میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی

۲- تعیین میزان کیفیت اطلاعات و خدمات کارشناسان و ناظرین، کیفیت رسانه‌های جمعی (رادیو و تلویزیون) و کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی در خصوص بیابانزدایی

۳- بررسی میزان رضایت مجریان بر حسب سطوح مختلف تحصیلاتی

۴- تعیین عوامل موثر بر میزان رضایت مجریان از مشارکت

۵- ارائه پیشنهاداتی در خصوص افزایش رضایت مجریان از مشارکت



## مواد و روش‌ها

میزان رضایت مجریان از کیفیت رسانه‌های جمعی (رادیو و تلویزیون) در رابطه با برنامه‌های بیابانزدایی که با چهار سؤال مطرح شده در مقیاس لیکرت به ترتیب با ارزش‌های نمره ای ۱ تا ۵ امتیازی سنجیده شد و میزان رضایت مجریان از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی در رابطه با برنامه‌های بیابانزدایی که با دو سؤال مطرح شده در مقیاس لیکرت به ترتیب با ارزش‌های نمره ای ۱ تا ۵ امتیازی سنجیده شد. ویژگی‌های شخصی نیز که شامل سن و میزان تحصیلات (بیسواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و بالاتر از دبیرستان) بود بعنوان دیگر متغیر مستقل انتخاب گردید.

به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز از پرسشنامه استفاده گردید. به منظور تعیین روایی صوری ابزار اندازه‌گیری، چندین نسخه از پرسشنامه در اختیار کارشناسان اداره منابع طبیعی (دفتر بیابان زدایی و تثبیت شن) در استان تهران و استان خوزستان و همچنین تیم تحقیق متشکل از اساتید راهنما و مشاورین قرار گرفت و پس از در نظر گرفتن نظرات آنها نسبت به تنظیم پرسشنامه نهایی اقدام گردید. همچنین، جهت تعیین پایایی ابزار سنجش، مطالعه مقدماتی با تعداد ۲۰ آزمودنی انجام گرفت و پس از اصلاح پرسشنامه از طریق حذف برخی از سئوالات ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای مورد مطالعه به شرح جدول ۱ به دست آمد که در حد قابل قبولی بودند. لازم به ذکر است که این تعداد از پاسخگویان از مطالعه اصلی حذف گردیدند.

پس از جمع‌آوری اطلاعات و استخراج داده‌ها بر مبنای اهداف تحقیق، برای پردازش داده‌ها در دو سطح توصیف داده‌های آماری، و تجزیه و تحلیل و تبیین داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده گردید.

با توجه به ماهیت موضوع تحقیق، یعنی بررسی عوامل غیر اقتصادی مؤثر بر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابان زدایی استان خوزستان، از تحقیق توصیفی به روش پیمایش استفاده شد. اطلاعات مورد نیاز در این تحقیق از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری گردید. جامعه آماری این تحقیق را مجریان طرح‌های بیابان زدایی استان خوزستان در سال ۱۳۸۳ تشکیل دادند که با عقد قرارداد با اداره منابع طبیعی استان خوزستان اقدام به گرفتن زمین و فعالیت بر روی آن نموده‌اند.

به منظور نمونه‌گیری از جامعه مورد نظر، ابتدا شهرستان‌های استان خوزستان با توجه به تعداد مجریان مشارکت کننده آنها به سه طبقه با تعداد مجری کم، متوسط و زیاد تقسیم گردید. سپس از طبقه سوم که بیشترین تعداد مجری را داشتند، سه شهرستان اهواز، شوش و دشت آزادگان انتخاب و در نهایت بر اساس جمعیت موجود و فرمول آماری، ۱۴۹ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین و به نسبت جمعیت مجریان در شهرستان‌های مورد نظر، تقسیم گردیدند. متغیرهای تحقیق شامل موارد ذیل هستند که همگی به شاخص ۰ تا ۲۰ امتیاز تبدیل گردیدند.

متغیر وابسته تحقیق، میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح بیابانزدایی بود که با سه سؤال با مقیاس لیکرت به ترتیب با ارزش‌های نمره ای ۱ تا ۵ امتیازی، سنجیده شد. متغیرهای مستقل نیز عبارتند از: میزان رضایت مجریان از کیفیت اطلاعات و خدمات کارشناسان و ناظرین طرح بیابانزدایی که با چهار سؤال با مقیاس لیکرت به ترتیب با ارزش‌های نمره ای ۱ تا ۵ امتیازی سنجیده شد.

## جدول ۱- ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی	۰/۵۱
میزان رضایت مجریان از کیفیت برنامه‌های بیابانزدایی دو رسانه جمعی رادیو و تلویزیون	۰/۷۴
رضایت مجریان از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی مرتبط با برنامه‌های بیابانزدایی	۰/۹۰
میزان رضایت مجریان از کیفیت اطلاعات و خدمات ناظرین و کارشناسان طرح	۰/۸۱

## نتایج و بحث

## الف - بخش توصیفی داده‌ها

## میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح

## بیابانزدایی

بر اساس جدول شماره ۲ میانگین رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی استان خوزستان  $\bar{X} = 9.32$  و انحراف معیار آن  $SD = 2.66$  می‌باشد که در حد پایینی است. به عبارت دیگر متوسط ۹/۳۲ از مجموع ۲۰ امتیاز نسبتاً کمی می‌باشد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که اداره منابع طبیعی استان خوزستان نتوانسته انتظارات مجریان را در حد مناسبی برآورده سازد. همچنین بیشترین امتیاز میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی ۱۶ و کمترین امتیاز ۲/۶۷ بود.

## دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت اطلاعات و خدمات

## کارشناسان و ناظرین طرح بیابانزدایی

با توجه به جدول شماره ۳، میانگین دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت اطلاعات و خدمات ناظرین و کارشناسان طرح  $\bar{X} = 14.37$  و انحراف معیار آن ۳/۲۹ می‌باشد که در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد. به عبارت دیگر ارتباط با کارشناسان و ناظرین طرح و بهره‌گیری از اطلاعات و خدمات آنان در رضایت مجریان از طرح تاثیر داشته است. همچنین لازم به ذکر است که بیشترین امتیاز میزان رضایت مجریان از کیفیت اطلاعات و خدمات ناظرین و کارشناسان طرح ۲۰ و کمترین امتیاز ۶ به دست آمد.

## دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت رسانه های جمعی

## (رادیو و تلویزیون) در رابطه با برنامه‌های بیابانزدایی

با توجه به جدول شماره ۳، میانگین دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت برنامه‌های بیابانزدایی دو رسانه جمعی رادیو و تلویزیون  $\bar{X} = 12.96$  و انحراف معیار آن ۳/۳۴ می‌باشد که تقریباً در سطح متوسطی قرار دارد. اهمیت نقش این دو رسانه در انتقال افکار، مفاهیم و نگرش‌ها، لزوم توجه به کیفیت برنامه‌های آنان را بیش از پیش آشکار می‌سازد. چنانچه در مطالعات نوروزی (۱۳۷۳)، بساطی (۱۳۷۸)،

طالب (۱۳۷۹) و ویتایاگون (۱۹۹۹) بدان اشاره شده است. لازم به ذکر است که بیشترین امتیاز میزان رضایت مجریان از کیفیت برنامه‌های بیابانزدایی ۲۰ و کمترین امتیاز آن ۷ به دست آمد.

## دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت جلسات آموزشی -

## توجیهی در رابطه با برنامه‌های بیابانزدایی

با توجه به جدول شماره ۳، میانگین دیدگاه مجریان نسبت به کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی مرتبط با برنامه‌های بیابانزدایی  $\bar{X} = 7.85$  و انحراف معیار آن ۳/۲۱ می‌باشد که در سطح متوسطی قرار دارد. در مطالعات خلدبرین (۱۳۸۲) و میرجلیلی (۱۳۷۶) به اهمیت نقش آموزش اشاره شده است. بیشترین امتیاز میزان رضایت مجریان از کیفیت جلسات مذکور ۱۲ و کمترین امتیاز ۲ به دست آمد.

## ویژگی‌های شخصی

با توجه به جدول شماره ۳، میانگین سنی مجریان  $\bar{X} = 46$  و انحراف معیار آن ۱۳/۴۱ می‌باشد. لازم به ذکر است که مسن‌ترین و جوان‌ترین مجری به ترتیب ۲۴ و ۷۷ سال سن داشتند. همچنین بر اساس یافته‌های تحقیق، ۹۸/۴ درصد از افراد مورد مطالعه را مردان و تنها ۱/۴ درصد از این افراد را زنان تشکیل می‌دهند. ۵۹/۶ درصد از افراد مورد مطالعه به زبان عربی، ۷/۵ درصد به زبان فارسی و ۳۲/۹ درصد به هر دو زبان سخن می‌گفتند. سطح تحصیلات مجریان به پنج دسته تقسیم شده است که عبارتند از: بیسواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و بالاتر از دبیرستان. ۷۶ نفر از افراد مورد مطالعه (۵۲/۱ درصد) بیسواد، ۳۶ نفر (۲۴/۷ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۶ نفر (۱۱/۰ درصد) دارای تحصیلات راهنمایی، ۶ نفر (۴/۱ درصد) دارای تحصیلات دبیرستان و ۱۲ نفر (۸/۲ درصد) دارای سطح تحصیلاتی بالاتر از دبیرستان بوده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بیش از ۵۰ درصد افراد مورد مطالعه در منطقه تحقیق بی‌سواد بوده‌اند.

جدول ۲- میانگین و انحراف معیار متغیر وابسته n=149

متغیر	میانگین	انحراف معیار
میزان رضایت مجریان از مشارکت	۹/۳۲	۲/۶۶

† میانگین از ۲۰ می باشد

جدول ۳- میانگین و انحراف معیار متغیرهای مستقل n=149

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
میزان رضایت مجریان از کیفیت اطلاعات و خدمات ناظرین و کارشناسان طرح †	۱۴/۳۷	۳/۲۹
میزان رضایت مجریان از کیفیت برنامه های رسانه های جمعی (رادیو و تلویزیون) †	۱۲/۹۶	۳/۳۴
میزان رضایت مجریان از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی †	۷/۸۵	۳/۲۱
سن	۴۶/۰۰	۱۳/۴۱

† میانگین از ۲۰ می باشد

جدول ۴- مقایسه میانگین میزان رضایت از مشارکت گروه های مختلف مجریان از نظر سطوح تحصیلی

تحصیلات	میانگین رضایت از مشارکت	انحراف معیار	میزان F	سطح معنی داری
بیسواد	۸/۷۴ <sup>a</sup>	۲/۴۷		
ابتدایی	۹/۵۱ <sup>ac</sup>	۳/۱۲		
راهنمایی	۹/۲۵ <sup>ac</sup>	۲/۵۵	۳/۳۸۹*	۰/۰۱۱
دبیرستان	۱۲/۰۰ <sup>b</sup>	۲/۰۶		
بالتر از دبیرستان	۱۰/۶۶ <sup>bc</sup>	۱/۵۰		

† حروف یکسان بمعنی عدم وجود تفاوت آماری می باشد.

#### ب- بخش تحلیل استنباطی داده ها

##### مقایسه میانگین رضایت از مشارکت گروه های

##### مختلف مجریان از نظر سطوح تحصیلی

برای پی بردن به وجود تفاوت بین میزان رضایت از مشارکت گروه های مختلف مجریان از نظر سواد (بی سواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و بالاتر از دبیرستان) از آزمون F (تحلیل واریانس یک طرفه) استفاده گردید. با توجه به نتایج جدول شماره ۴، بین میزان رضایت از مشارکت گروه های مختلف مجری از نظر سطوح

تحصیلی (بیسواد، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان، بالاتر از دبیرستان)، با بیش از ۹۵ درصد اطمینان تفاوت آماری معنی داری وجود داشت که این امر با مطالعه تنگنومد (۱۹۹۸) مغایر، ولی با مطالعه برایان و گلن (۲۰۰۴) مطابقت داشت. به منظور پی بردن به محل تفاوت، از آزمون LSD استفاده گردید. همان گونه که جدول شماره ۴، نشان می دهد. گروه دبیرستان با گروه های بی سواد، ابتدایی و راهنمایی و گروه بالاتر از دبیرستان نیز با گروه بی سواد تفاوت آماری معنی دار دارد و بین بقیه گروه ها تفاوت وجود ندارد.



به ترتیب سبب افزایش ۰/۴۹۲، ۰/۳۹۰ در انحراف استاندارد متغیر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی می‌شود. با توجه به معنی دار بودن T در کلیه متغیرهای مذکور، تاثیر این متغیرها در توضیح میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی معنی‌دار می‌باشد.

در بین متغیرهای وارد شده در مدل، متغیر "میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی" در طرح‌های بیابانزدایی مهمترین متغیر می‌باشد. این متغیر ۴۸/۸ درصد از تغییرات در میزان رضایت از مشارکت را توضیح می‌دهد (جدول ۵). شرکت در جلسات آموزشی - توجیهی حائز اهمیت می‌باشد. تجربانی که در جلسات آموزشی - توجیهی شرکت داشته‌اند، دارای میزان رضایت بیشتری از طرح می‌باشند. به عبارتی به ازاء یک واحد تغییر در انحراف معیار میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی، به اندازه ۰/۴۹ در انحراف معیار متغیر وابسته (میزان رضایت از مشارکت در طرح) تغییر ایجاد می‌شود.

دومین متغیر وارد شده در مدل، میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون می‌باشد که به تنهایی ۱۰/۹ درصد از تغییرات در میزان رضایت از مشارکت در طرح را توضیح می‌دهد. این متغیر در برگرنده کیفیت برنامه‌های بیابانزدایی دو رسانه جمعی رادیو و تلویزیون می‌باشد. بنابراین توجه به کیفیت برنامه‌های مذکور می‌تواند در افزایش میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی موثر واقع شود.

## تعیین عوامل موثر بر میزان رضایت مجریان از مشارکت

به منظور تعیین اثرات کلیه متغیرهای موثر بر میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی استان خوزستان و پیش بینی میزان تغییرات هر متغیر اقدام به تحلیل و تخمین معادله رگرسیون چندمتغیره به روش گام به گام بین متغیرهای مستقل تحقیق و متغیر میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی به عنوان متغیر وابسته گردید. بنابراین از متغیرهایی که در نتیجه مرور پیشینه‌نگاشته‌ها و مشاهدات پژوهش‌گران بعنوان سازه‌های موثر در میزان رضایت از مشارکت در نظر گرفته شده است ۴ متغیر میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی (X<sub>۱</sub>)، میزان رضایت از کیفیت اطلاعات و خدمات ناظرین و کارشناسان (X<sub>۲</sub>)، میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون (X<sub>۳</sub>)، سن مجریان (X<sub>۴</sub>) وارد معادله شدند (جدول ۵). همان طور که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود تحلیل رگرسیون تنها تا دو گام پیش رفته است. در گام اول میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی و در گام دوم میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون. این متغیرها در کل ۵۹/۷ درصد از تغییرات در میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی را در سطح معنی داری توضیح می‌دهند (F=۱۲/۵۷۴, Sig=۰/۰۰۰, R<sup>2</sup>=۵۷/۹, Sig=). عبارت دیگر این ۲ متغیر قادر به تبیین میزان رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی می‌باشند. مقدار Beta بدست آمده نشان می‌دهد افزایش یک انحراف استاندارد در متغیرهای فوق

جدول ۵- تحلیل رگرسیون چند متغیره به منظور تعیین متغیرهای مورد مطالعه با رضایت مجریان از مشارکت در

### طرح‌های بیابانزدایی

متغیرها	B	S.E.B	β	Sig.T
میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی	۰/۳۷۹	۰/۱۴۰	۰/۴۹۲	۰/۰۱۵
میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون	۰/۲۳۱	۰/۱۰۸	۰/۳۹۰	۰/۰۴۷
Constant=۵/۰۵۱, Sig=۰/۰۰۰, F=۱۲/۵۷۴				
متغیرها	Multiple R	R <sup>2</sup>	R <sup>2</sup> Adjust	R <sup>2</sup> Change
میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی	۰/۶۹۸	۰/۴۸۸	۰/۴۵۹	۰/۴۸۸
میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون	۰/۷۷۲	۰/۵۹۷	۰/۵۴۹	۰/۱۰۹

**بحث و نتیجه گیری:**

در طرح‌های بیابانزدایی را شامل می‌گردند. با توجه به آنکه بیش از نیمی از مجریان بیسواد و بیش از ۹۰ درصد آنان به زبان عربی صحبت می‌نمایند؛ پیشنهاد می‌گردد که به منظور افزایش میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی، از مروجین و اساتیدی که به زبان عربی آشنا هستند، استفاده گردد، و نیز برگزاری جلسات مذکور به صورت پیوسته و در فواصل زمانی معینی صورت گیرد. همچنین، پخش برنامه‌های بیابانزدایی رادیو و تلویزیون به زبان عربی صورت گیرد و از مجریان طرح‌ها در این برنامه‌ها دعوت به عمل آید تا مشوقی جهت دیدن و شنیدن برنامه‌های مذکور گردد.

**سپاسگزاری**

در اجرای این پژوهش از مساعدت و راهنمایی آقایان: جناب دکتر مسعود برادران، جناب مهندس منصور غنیان و همچنین همکاری پرسنل محترم اداره کل منابع طبیعی استان خوزستان تشکر و قدردانی می‌گردد.

از آنجایی که حیات و بقاء هر طرح و پروژه‌ای منوط به مشارکت و رضایت ارباب رجوع آن می‌باشد، لذا تعیین عوامل مؤثر بر میزان رضایت ارباب رجوع، در هر پروژه از اهمیت زیادی برخوردار است. با توجه به پیش‌نگاشته تحقیق، متغیرهای اقتصادی به تنهایی منجر به افزایش میزان رضایت نمی‌گردند و نقش متغیرهای غیراقتصادی نیز در این رابطه حائز اهمیت می‌باشد. یافته‌های تحقیق نشان داد که بین میانگین رضایت گروه‌های مختلف مجری از نظر سطوح تحصیلی و میزان رضایت آنان از مشارکت در طرح‌های بیابانزدایی رابطه معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر، مجریان با سطح تحصیلات بالاتر، رضایت بیشتری از مشارکت در طرح مذکور داشتند؛ که این امر می‌تواند به دلیل استفاده بیشتر افراد تحصیل کرده از جلسات آموزشی و برنامه‌های رادیو و تلویزیون باشد. از سوی دیگر نتایج معادله رگرسیون نشان داد که میزان رضایت از کیفیت جلسات آموزشی - توجیهی و میزان رضایت از کیفیت رسانه‌های جمعی رادیو و تلویزیون ۵۹/۷ درصد از تغییرات میزان رضایت مجریان از مشارکت

**منابع مورد استفاده**

- اداره کل منابع طبیعی استان خوزستان. (۱۳۷۸). *طرح‌های مشارکت مردمی تثبیت شن، تجربه ای نوین در تثبیت شن های روان و بیابانزدایی*. خوزستان: اداره کل منابع طبیعی استان خوزستان. گزارش سال ۱۳۷۸، ص ۱۳.
- اردکانی سرافراز، ع. (۱۳۸۳). «بیابانزدایی». *فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی*. شماره ۴، صص: ۴۴-۴۰.
- بساطی، ح. (۱۳۷۸). «عوامل مؤثر در مشارکت کشاورزان استان ایلام در طرح‌های مشترک تحقیقی - ترویجی». پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
- پزشکی راد، غ و م، مدیر شانه چی. (۱۳۷۹). *اندازه گیری و تحلیل در تحقیق توصیفی*. چاپ اول. تهران: نشر آموزش کشاورزی
- جاریانی، م. (۱۳۸۲). «بیابان زایی تهدید جدی برای معیشت مردم در مناطق خشک و نیمه خشک». *جنگل و مرتع*، شماره ۵۸، صص: ۱-۷.
- خلدبرین، ع. (۱۳۸۰). *بیابانزایی و برنامه اقدام ملی بیابانزدایی*. چاپ اول. تهران: دفتر ترویج و مشارکت مردمی با همکاری دفتر فنی تثبیت شن و بیابانزدایی
- خلدبرین، ع. (۱۳۸۲). «نه سال پس از کنوانسیون بیابانزدایی». *جنگل و مرتع*، شماره ۵۸، صص: ۱۵-۹.
- درویش، م. (۱۳۸۲). «رویکردی بر مولفه های ناپیدای بیابان زایی در ایران». *ماهنامه جهاد*، شماره ۲۵۷، صص: ۷۵-۸۵.
- سازمان جنگلها و مراتع کشور. (۱۳۷۵). *بیابان زدایی در ایران*. تهران: چشم آذین. نشریه سال ۱۳۷۵.

- سعدی، ح. (۱۳۸۲). «نظام ترویج و بیابانزدایی در استان مرکزی». رساله دکترای رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران.
- شهیدی، م. (۱۳۷۷). «بررسی برخی عوامل مؤثر در پروژه‌های آبیاری تحت فشار از نظر کشاورزان در استان‌های شمال غرب ایران». پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران.
- طالب، م. (۱۳۷۹). «ماهیت مشارکت و مشارکت در منابع طبیعی» در: مجموعه مقالات اولین همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه. چاپ اول. تهران: دفتر ترویج و مشارکت مردمی، ۱۳۷۹.
- عابدینی، خ. (۱۳۸۰). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت دامداران در طرح‌های مرتع‌داری منطقه دماوند». جنگل و مرتع، شماره ۵۳، صص: ۴۸-۵۱.
- گروه گزارش. (۱۳۷۱). «بیابان ... و بیابان زدایی». سنبله، شماره ۳۷، صص: ۶-۱۷.
- گنجی، م. (۱۳۸۲). «بیابان‌های ایران». سنبله، شماره ۱۲۶، صص: ۴۳-۴۴.
- متولی، ح. (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر جلب مشارکت روستاییان در امر بیابانزدایی استان سمنان». جنگل و مرتع، شماره ۵۶، صص: ۵۰-۵۹.
- مرکز مطالعات مدیریت و بهره‌وری ایران و موسسه توسعه روستایی ایران. (۱۳۸۱). «برنامه اقدام ملی مقابله با بیابانزایی و تعدیل اثرهای خشکسالی». چاپ اول. تهران: انتشارات موسسه توسعه
- ملک محمدی، ا و ع، شاعری. (۱۳۸۱). «عوامل اجرایی و ترویجی مؤثر در پذیرش سامان‌دهی خروج دام از جنگل». جنگل و مرتع، شماره ۵۵، صص: ۲۹-۳۵.
- میرجلیلی، ع. (۱۳۷۶). «جایگاه و نقش آموزش در بیابان زدایی». سنبله، شماره ۱۱۱، صص: ۶۵-۷۲.
- نوروزی، ع. (۱۳۷۳). «شناسایی عوامل مؤثر در مشارکت زنان روستایی در فعالیت‌های توسعه روستایی در شهرستان بندرانزلی - استان گیلان». پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران.
- یزدان‌پناه، م. (۱۳۸۳). «سازه‌های مؤثر بر افزایش رضامندی کشاورزان بیمه‌گزار استان فارس». پایان نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز
- Agenda 21. (2004). Managing Fragile Ecosystems: Combating Desertification and drought. Chapter 12. <http://habitat.igc.org/agenda21/a21-12.htm>
- Bryan, DT., & Glenn DI. (2004). Agent Performane and Customer Satisfaction. Journal of Extension, 42 (6). From <http://www.joe.org/joe/2004december/a4.shtml>
- F.A.O.(2004). Participation: our vision. From <http://www.fao.org/participation/ourvision.html>
- Golubev, G N. (2001). On public participation in combating desertification. The united nations university and faculty of Geography, Moscow state university, Moscow 119899, Russia
- Karl, M. (2000). Monitoring and evaluating stakeholder participation in agriculture and rural development projects: a literature review. Sddimensions
- Lavis, KR., & Blackburn, DJ. (1999). Extension Clientele Satisfaction. Journal of Extension, 28, From <http://www.joe.org/joe/1990spring/rb4.html>
- Radhakrishna, R. (2002). Measuring and Benchmarking Customer Satisfaction: Implications for Organizational and Stakeholder Accountability. Journal of Extension, 40 (2), From <http://www.joe.org/joe/2002february>
- Rennekamp, RA., & the Others. (2001). An Examination of Customer Satisfaction in the Kentucky Cooperative Extension Service. . Journal of Extension, 39 (2), From <http://www.joe.org/joe/2001april>.
- Sadighi, H. (2003). Rural Production Cooperative Approach and Farmers Professional Satisfaction. Proceedings of the 19 Annual Conference. Raleigh, North Carolina, USA.
- Thongkhumdee, T. (1998). Factors Affecting Farmers Satisfaction in Beef Cattle Production Extension and Cooperative Unit, 3rd Regional Development Office, Armed Forces Development Command, Ban Tak District, Tak Province. Cache of <http://www.grad.cmu.ac.th/abstract/1998/agi/abstract/agi980108.html>.

Ministry of Jihad – e – Agriculture and Forest and Range organization, technical Bureau of Combating Desertification. (1997). Combating Desertification In Islamic Republic of Iran, PP.1-8.

Wittayagone, P. (1999). "Dairy Farmers Satisfaction with Dairy Production Extension, Sankamphaeng District, Chiang Mai Province. Cach of: <http://www.grad.cmu.ac.th/abstract/1999/agi/abstract/agi990043>. Html.